

ԺԱՄԱՆԱԿԱԲԱՆԱԿԱՆ

Բ.

ԲՈՒՆ ԹՈՒԱԿԱՆ ՀԱՅՈՑ: (2) ՓՐԿՁԱԿԱՆ
ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐ:

1. — Ներկայ տարւոյս մեր Ազգային Օրացոյցներէ մէջ տեսնում ենք բարուն թուական Հայոց, 4418», որ նաև ծանօթ է որպէս Հայկայ Շրջան. Հետեարար, սկըզ-բնաւորութիւնն անկանում է յամին 2492. Ն. Ք. (4418-1926 = 2492): Յայտնապէս յոյժ դժուարին է, եթէ ոչ անկարելի, ասել թէ ինչ հիմանց վերայ հաստատեցաւ այն: Ըստ մեր ազգային աւանդական Պատմագրութեանց (որպէս է տեսնում ենք Չամչեան Հայոց Պատմութեան մէջ), Հայկայ մեկնուաւ Բարեւոյնէն և բնականաւ Հարաւային Հայաստանում՝ յիշուած է որպէս 2247. Ն. Ք. Թուակահին, և նորա պատերազմն ընդդէմ Բէլայ որպէս յամին 2108. Ն. Ք. որ վերջինն, նոյնպէս ըստ մեր աւանդական պատմութեանց, համարուած է նաև որպէս Հայկազեանց Հարստութեան սկզբնաւորութեան թուականն: Ուրեմն, մեր բուն թուականն ինչպէս գիտեղեցաւ յամին 2492. Ն. Ք. Տարակուսիմք ի պատասխանել, միայն թէ, ըստ մեր կարծեաց, հետեալ ենթադրական տրամաբանութեամբ. Եթեանասուն թարգմանիչքն, ըստ ժամանակագրութեան իւրեանց (զոր Հայկական Եկեղեցին որդեգրած է), Արաւշագործութեան թուականն հաշուեցին որպէս 5425. Ն. Ք. և ջրհեղեղին որպէս 3163. Ն. Ք. Ժամանակամիջոցն, ի մէջ վերջնոյն և 2492. Ն. Ք. Թուականին, 671 տարի է (3163-2492 = 671): Մեր հնագոյն Պատմութիւնը երեք սերունդը են յիշում ընդ մէջ Նոյի և ծննդեանն Հայկայ, այսինքն, Յարեթ, Գամեր և Թորգոմ, որոց ոմանց հասակներն յիշատակուած չեն Հին Կտակարանում ինչպէս նախորդ Նահապետացն: Ուստի, անհաւանական չթուի մեզ որ մեր նախահարք՝ միջին հաշիւ մի որդեգրեցին յիշեալ երեք

Նահապետաց տիրոց աղբնութեամբ, 671 տարի ընդունելով որպէս համագումարն, ըստ ժամանակին պատմագրեալ չափու երկարութեան կենաց մարդոյ: Եթէ այս յաւակնութիւնն ընդունելի լինի որպէս ոչ բոլորովին խոտելի, ուրեմն, թերևս, այդ լուծումն լինի 2492 Ն. Ք. Թուականին, որպէս Բուն Թուական Հայոց, կապակցեալ ընդ անուանն Հայկայ: Բայց, այդու ամենայնիւ, պատրաստ եմք հպառակ թողուլ զայն մասնագիտաց ստուգագոյն վճռողութեանց:

Իսկ և իսկ ի պակասութենէ վաւերականութեան է, որ Օտարագգիք՝ այն մեր Բուն Թուականն կոչեցին ՎԱՅՄԵ, այսինքն անորոշ կամ անհաստատ: Բայց ո՞ր Ազգի Թուականն է, թէ Արեւելեան թէ Արեւմտեան, թէ՛ մշտապես թէ՛ անցողական, որ, հիմեալ աւանդութեանց վերայ, առարկայ չէ եղած երկրայութեան, երբ ենթարկեալ քննական խուզարկութեանց: Չոր օրինակ, Հնդկաց Բազմաճիւղեան Հին Թուականն, Հին Եգիպտացոցն, Հելլենացոց քառամիայ կըրկնութեամբ Ուրմիականն (սկզբնաւորեալ 776. Ն. Ք.), Հռոմէացոցն (սկզբնաւորեալ Հռոմայ առասպելախառն Հիմարկութենէն, 753. Ն. Ք.), և որք ի սոցին կարգի վասն որոյ, թէպէտև գիտեմք որ մեր Բուն Թուականն դեռ կարօտի ճշգրտման, հարկ չէ որ Օտարագգիք, կոչելով զայն անորոշ, համարեն որպէս թէ առանձնապատու ստորոգութիւն մի է այն մեր Ազգի համար միայն: Միեւն անգամ Քրիստոնեայ Ազգաց մէջ ընդհանրացեալ Փրկչական Թուականն ևս վիճաբանութեան առարկայ եղած է:

2. — ՓՐԿՁԱԿԱՆ ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐ. — Ինչպէս որ այս տողերս գրելոյս միջոցին, շահագրգիռ զուգադիպութեամբ՝ կարդացի «ԿՈՉԱԿ» Հանդիսի մի համառոտ խմբագրականին մէջ (ՏՆ՝Ա, 1926, Թիւ 2.), ներկայ տարւոյս Թուականն 1926 է թէ 1930, առ որ Յարգելի խմբագիրն հաւաստէ թէ «ներկայ 1926 Թուականն է իսկապէս՝ 1930»: Ուրիշ տրամաբանք

սորա հակառակն են հաւատում: Ուստի, ո՞ր մէկն է ուղիղն:

Թոռատովանելով հանդերձ որ իմ դիտաւորութիւնն չէ ըննադատ հանդիսանալ՝ այլ լոկ ճառող վկայութեանց զիտնոն անցելոց, նախ և յառաջ յիշեմ որ Յուլիան Տօմարն, հաստատեալ ի Յուլիոս կեսարէ՝ քառասուն և հինգ ամօք նախ քան զԲրիստոս, որչափ որ մեք զիտակից եղաք, ո և է մասնակցութիւն կամ ազդեցութիւն չունէր առնչութեամբ Փրկչական թուականին հաստատման: Նախ քան զՅուլիոս կեսար, Հռովմայեցիք զործէին ածուժ Նումա Պոմպիլիոսի հնազոյն Տօմարն, որ բոլորովին Լուսնական հաշիւների վերայ հիմնեալ լինելով (զոր ժամանակին վարչապետք և Մագիստրոսք երկարէին կամ կարճեցուցանէին ըստ քամակնոց), տեղի տուած էր Տօմարական (սեպտիմբրի), տեղի տուած էր Տօմարական կեսար ձեռնարկեց հնոյն Բաբելոնի, իւրն օգնական ունեցաւ Սոսիգենէս Եգիպտացի հռչակաւոր Աստեղագրան, որ խորին ճշդութեամբ՝ հաստատեց և ներմուծեց Արեգակնային Տարին Յուլիան Տօմարին մէջ, այն է Երկրին հոլովման ժամանակն՝ Արեգակն շուրջն, 365¹/₄ օր առ տարին: Գիտեմ որ տասն և վեց դար անցան, մինչև, շնորհիւ գիտութեանց յառաջագիտութեան, հմտագոյն Աստեղագէտք զիտեցին իբր տասն և մի վայրկեան սխալութիւն, առ տարին, այդ հաշիւոյն մէջ, որով և հաստատեցաւ Գրիգորեան կամ Նոր Տօմարն: Սակայն, ունելով ի մօր ժամանակին հանգամանքներն, Սոսիգենէսի Աստեղագիտական անժխտելի հմտութիւնն միայն կարող ենք կոչել հիւանդի, ըստ որում ի նմանէ հաստատեալ Արեգակնային Տարին (365 օր առ երեք հասարակ տարին և 366 օր առ նահանջ տարին), մինչ ցայսօր իսկ՝ դեռ մեք զործ ենք ածուժ վասն պիտոյից քաղաքային գործառնութեանց, Բայց, որպէս ասացինք, Յուլիան Տօմարն, ինքնին, ոչինչ առնչութիւն ունէր Փրկչական թուականին սկզբնաւորութեան

հետ՝ որպէս ոմանք կարծել թուին: Սակայն, զոյ ուրիշ մի տարր, Յուլիան Բաբելոնի կամ Շրջան կոչուած, որ մեծ դեր ունեցաւ Տօմարին Մարդեղութեան թուական հաստատման մէջ, զորմէ ունիմք խօսել ի ներքոյ:

Փրկչական թուականն հիմնեցաւ Յուլիան 528, Յ. Գ. ձեռամբ Հռովմայեցի գիտնական և նշանաւոր ժամանակաբան Դիոնիսիոս Կրասեր Աբբայի, որ գրեթէ մի և կէս դար տեքց մինչև Գրիստոնեայ Ազգերն, տեղի տալով իւրեանց պահպանութեան նախապաշարմանց և կասկածանաց, սկսեցին տակաւ առ տակաւ ընդհանրապէս զործ ածել զայն, փոխան իւրեանց սեփական տարբեր յիշերաց Ազգային թուականներին: Մանրակրկիտ հաշուեքանութեամբ, Դիոնիսիոս հիմնեց Գրիստոսի Միտունդն յամին 753 ի Հիմնարկութենէն Հռովմայ, և 194րդ Ուլիմպիականին յամին չորրորդ: Ուրիշ մի շատ կարեւոր փաստ, յառաջ բերած յաջողակ Դիոնիսիան ժամանակաբանութեանն, այն է որ Գրիստոսի Միտունդն զիպեցաւ Յուլիան Շրջանի յամին 4713: Այս Շրջանն Տօմարական է և բովանդակում է. 7980 տարիք: Եթէ ի միասին բազմապատկենք 28, 19 և 15 (այսինքն՝ Արեգակնային, Լուսնական կամ Միտունեան, և Հռովմական ընդդիմադին շրջաններն), գտանում ենք 7980: Որ է ասել՝ 7980 տարի միջոց պիտի հոլովի, մինչև այդ երեք Շրջաններ ի սկիզբներն վերստին հասանեն նոյն կարգաւորութեանն: Յուլիան Շրջան կոչուեցաւ որովհետեւ՝ հաշիւն Յուլիոս կեսարի Արեգակնային տարւոյ չափուն վերայ է կազմուած: Արդ, Դիոնիսիանք վճռական են համարում մեր ներկայէն փրկչական թուականն, այնու տրամաբանութեամբ թէ Գրիստոս ծնաւ յամին 4713, Յուլիան Շրջանի, որովհետեւ երեսուն և երեք տարի զկնի, այն է, յիշեալ Շրջանի յամին 4746, Չատկական Լուսնոյ լրումն, իրօք, անկաւ Ապրիլի 3ին, օրն Ուրբաթ, և համապատասխան ընդ Հրէից Պանքին որ և խաչելութեանն Գրիստոսի, և որպէս

ապացոյց՝ յայտնում են որ, ըստ Յուլիան անվիճելի Տօմարական Շրջանին, Լուսնոյ լրումն՝ յառոր ուրբաթու, չէ զիպում, բազում ամօք, թէ՛ նախ և թէ՛ զկնի 4746 յամին Յուլեան Շրջանի։ Հակառակ կողմն պնդում է թէ Պասեքի Լուսնոյ լրումն, որ զուգադէպ էր ընդ աւուր ուրբաթու, տեղի ունեցաւ Յամին 29. Յ. Ք. (ըստ ներկայէս գործածական թուականին), և զի Գրիստոս երեսուն և երեք ամաց հասակի էր երբ խաչեցաւ, Նորա Մնունդն պէտք է եղած լինի չորս ամօք յառաջ քան մեզ ծանօթ Յամի Տեառն սկզբնաւորութեանն։ Սակայն, դիտելի է որ այս վերջին զաւանուածեան միոյն ընդէմ՝ զոն երեքկին փաստաբանութիւնը յաջողակ Դիոնիսեան Դպրոցին։

Դիոնիսեանը յառաջ են բերում, նաև, կտակարանական վկայութիւն մի՝ ի նեցուկ իւրեանց փաստին, որ լուկ ի կողմանէ հետաքրքրական շահեկանութեանն՝ ոչ անարժան համարիմք յառաջի ամել աստանօր, և այդ է, Դանիէլի Մարգարէութիւնն (Դան. Թ. 24-27, «Եօթանասուն եօթներորդե համառօտեցան ի վերայ ժողովրդեան քոյ», և այլն), զոր յարասելով, հանդերձ փոխելով «ջարթն Եռն «տարի», Թարգմանեն թէ նշանակէ 490 տարի զկնի վերահաստատման Հրէից Բուն կրօնի և Օրինաց՝ յերուսաղէմ, Մեսիային կեանքն ունի վերջնապ («բարձրի օծութիւնն», ըստ Հայերէն կտակարանի)։ Սողոմոնի Տաճարն այրեցաւ ի Նաբուզոդոնոսորէ յամին 586. Ն. Ք. երբ Հրէայց գերեվարեցան ի Բաբելոն, կիւրոս տիրեց զԲաբելոն յամին 538. Ն. Ք. Յամին երկրորդի Դարեն վշտասպեան Արքայի, այսինքն, Ն. Ք. 519ին, Նոր Տաճարի հիմնարկութիւնն սկսաւ ձեռամբ Զօրաբարելի, որոյ Նաւակատիքն եղև ի Թիւն 516, Ն. Ք. ի թուականէն 586

մինչև 516, Ն. Ք. եօթանասնամեայ միշտ ընդ գերութեանն Հրէից ի Բաբելոն։ Յամին եօթներորդի Արտաշէսի արքային Պարսից, այսինքն, Ն. Ք. 458ին, եղբայր քահանայն (ընկերակցութեամբ Նէեմաս հայրենասիրին) ստացաւ Արտաշէսի հրուշակաւոր «Հրովարտակն» (Տէս, Գիրք Բ. եղբայրայ, Գլ. Է.), արտօնելով վերահաստատումն Հրէից կրօնի և Մովսիսական Օրինաց և կատարեալ վերաշինութիւնն երուսաղէմ քաղաքի։ Այս թուականն (458. Ն. Ք.) զուգադիպութիւնն է Դանիէլի Մարգարէութեանն։ Ըստ Ղուկասու (Գլ. Գ, 23), Մկրտութիւն Տեառն մերոյ (երբ երեսներորդ ամաց հասակին մէջ էր) տեղի ունեցաւ յամին հնգետասներորդի Տիբերիայ կայսերն Հռովմայեցոց (որ թագաւորեաց 767-790, ի Հիմնարկութեանն Հռովմայ կամ 14-37, Յ. Ք.), այն է, յամին Փրկչական 29, զկնի որոյ, ըստ չորեքսին Աւետարանչացն, Քրիստոսի քարոզութիւնն տեեց երեք տարի, և յետոյ եկն Նորա Մահն։ Ուստի, 458 + 29 + 3 = 490։

Եթէ ոմանք անհամոզելի գտանեն բոլոր փաստաբանութիւնքն յաջողակ մեր ներկայէս Փրկչական թուականի ճշգրտեանն, նոյնչափ անհամոզելի են նոցա հաշուեալութիւնքն՝ որք զետեղում են Քրիստոսի Մնունդն չորս տարի յառաջ։ Երբ, երկուստեք, հակաճառում են, իւրաքանչիւրն պնդելով թէ իւր լիտրն ուղիղ կշիռն է, և չունելով հանդերձ Քրիստոսի Մնունդեան ժամանակակից արժանազրութիւնը, ես բաւարար եմ իմ ցուէն արկանել մեծամասնութեան հետ՝ յաջողակ ներկայէս թուականին, նա մանաւանդ զի բազմազարեան գործածութիւն յինքեան կրէ զբաւական վաւերականութիւն վասն մեր։ Quid nimum probat nihil probat.

Լւնդոն

Ս. ՏԵՐ Մ. ԳԵՐԳՈՐԵԱՆ